



YAHYA KEMÂL BEYATLI'NIN İLK ŞİİR HOCASI ŞEYH SÂDEDDİN SIRRÎ'NİN AİLE EFRÂDINA AİT ÜSKÜP RİFÂÎ TEKKESİ HAZİRESİNDE İKİ ADET KİTÂBELİ MEZAR TAŞI

Two Inscripted Tombstones In Skopje Rifai Lodge Belonging To Sheikh Sadettin Sirri Family: First Poetry Teacher Of Yahya Kemal Beyatli

Ertuğrul KARAKUŞ*

Dede Korkut, 2016/9: 48-54

Öz

Üsküp'te bulunan Üsküp Rifâî Dergâhu, bu şehirde doğan ve kişiliği büyük oranda şekillenen Yahya Kemâl Beyatlı'nın hayatında önemli yere sahip olan bir mekândır. Şairin Farsça dersleri alması, ilk şiirlerini yazması, vezinle ilgili ilk düzeltmelerini yaptırması ve en önemlisi de tarikât ve tekke kültürünü tanıması noktasında önemli bir yere sahip olan bu tekkedeki her ayrıntı, edebiyat tarihi açısından önemlidir. Şairin anılarında sitayişle bahsettiği, küçükken bazı dersler aldığı Şeyh Sâdeddin Sırrî ile ilgili ayrıntıların bir parçası olarak, tekke hazîresinde mevcut olan iki adet mezar taşı dikkat çekicidir. Çalışmamıza konu olan iki sandukalı mezar taşı, genel olarak aynı şekil özelliklerine sahiptir. Gerek merhûmelerin babası olması gerekse şair olması hasebiyle, Şeyh Sâdeddin Sırrî'ye ait olduğunu düşündüğümüz dörtlüklerdeki çağrışımların, kültür ve edebiyat tarihi açısından daha önemli olduğu düşüncesindeyiz. Ayrıca bu taşlar, Sâdeddin Sırrî'nin ailesiyle ilgili olan ve belki de şimdiye kadar bilinmeyen bazı bilgileri bize vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Sâdeddin Sırrî, Üsküp Rifâî Dergâhu hazîresi, Yahya Kemâl Beyatlı

Absract

Skopje Rifai Lodge has an important place in the life of Yahya Kemal Beyatli, who was born and raised in the city. Every detail in the lodge is important for literature history as the poet attends his Persian classes, writes his first poems, takes his first corrections for his poetics and, most crucially, knows about lodge culture. As part of the details about Sheikh Sadeddin Sirri, of whom the poet talks very highly and took classes when he was younger, there are two notable tombstones present in the lodge garden. Two tombstones with sandukas (Islamic sarcophagus), which are the content of the study, has similar physical qualities in general. The tetra stich with its evocations on the tombstones that is believed to be written by Sheikh Sadeddin Sirri is considered important for the culture and literature histories as he is the father of

* Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi-Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

the two buried and poet of his time. Additionally, these tombstones provide us some information about Sadeddin Sirri's family which had previous remained unknown.

Key Words: *Seikh Sadettin Sirri, Skopje Rifai Lodge, Yahya Kemal Beyatlı*

Giriş

Üsküp şehrinin Yahya Kemâl Beyatlı'nın şahsiyeti ve sanatı üzerindeki tesiri, değişik araştırmalara konu olmuştur. Ancak şairin anılarında da üzerinde durduğu gibi Üsküp'teki Türk-İslâm medeniyetine ait her iz, onu derinden etkilemiş ve daha ayrıntılı incelemeleri gerekli kılmıştır.

Evlerinin bulunduğu yer, bahçelerindeki çeşme, neredeyse evlerinin önünde sayılabilecek yakınlıkta mezar taşları, kitâbeler, türbeler, tekkeler, "firûze kubbeli" camiler, hamamlar, merhume annesinin mezar taşı gibi her ayrıntı, şairin kişiliği veya sanatına doğrudan veya dolaylı olarak tesir etmiştir. Bu cümleden olarak, Üsküp Rifâî Tekkesi de genel olarak korunmuş yapısıyla, her ayrıntısında şairle ilgili izler taşıyan bir mekândır.

Genel olarak Balkanlar ve Osmanlı coğrafyasında, özel olarak da Makedonya ve Üsküp'te tekkeler, sosyol hayatın vazgeçilmez birer unsuru olagelmıştır. Osmanlı Devleti sonrasında bile bu tekkeler, hem sosyal hayatta hem de kültür hayatında, eskisine göre belirgin dönüşümler olsa bile, tesirli olmaya devam etmiştir. Fahri Kaya bu durumu şu rakamlarla ifade eder:

"...Mevcut olan vesikalara göre 1941 yılında Makedonya'da 34 tekke vardır. Bunlardan 13'ü Üsküp'te, geri kalanları ise diğer şehirlerdedir. Bu 34 tekkeden 14'ü Halveti tarikatına mensup olanların tekkeleri, ötekiler ise Rifai(2), Kaderi (3), Bektaşî (6), Sinani (1) ve Nakşibendi (1) tekkeleriydi." (Kaya, Tarih yok!: 216-217)

Bir dönem Üsküp Belediye Reisliği de yapan ve bu şehirle ilgili ayrıntılı sayılabilecek bilgiler ihtiva eden eserler kaleme alan Sâlih Âsım Bey, Osmanlı sonrası durumu şu şekilde özetler:

"Üsküp'te Mevlevî, Rifâî, Kâdirî, Sinânî, Celvetî ve Halvetî tarikatlarının 15 tekkesi olup, bunlardan ikisi yıkık, birisinin yerinde imâlâthâne yapılmış, diğer dördü harab, geriye kalanlar ise mevcut olup, âyin icrâ edilmektedir. En sağlam olanı Rifâî dergâhudur." (Sâlih Âsım Bey, 2004: 33)

Sâlih Âsım Bey'in "en sağlam olanı" diye nitelendirdiği Üsküp Rifâî Dergâhı'na, Yahya Kemâl'in şiire karşı alâka uyanmaya başladığı dönemlerde sıkça gittiği ve bu dergâhın şeyhi olan Şeyh Sâdeddin Sırrı'den dersler aldığı bilgisine sahibiz.¹

Yahya Kemâl'in anılarında sitayişle bahsettiği Şeyh Sâdeddin Sırrı'nın hayatı hakkında çok ayrıntılı bilgi olmasa da, 1898 yılında Üsküp Üsküp Rifâî Dergâhı'na post-nişin olduğu, döneminde hem şair hem ilim sahibi zât olduğu ve Yahya Kemâl'i şiire ilgi duymaya başladığı dönemlerde çok etkileyen bir kişi olduğunu biliyoruz. Aynı zamanda, Üsküp'te güzelliğiyle meşhur Redife Hanım'la evlendiği;² bu izdivaçtan

¹ Bu konuyla ilgili bkz. Yahya KEMÂL, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2008, 5. Baskı. Ayrıca bkz. Kâzım YETİŞ, Yahya Kemal 1-Hayati, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2006, 2. Baskı.

² Bkz. Ertuğrul KARAKUŞ, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiire Başlaması ve Üsküp'te Bir Mezar Taşı: Redife Hanım", Yeni Balkan, 03.07.2014.

Server, Perver ve Kevser adlarında üç kız evlât dünyaya geldiği, eşinin bir çocuğunun doğumu sırasında, genç yaşta vefat ettiği bilgisi de kaynaklarda geçmektedir.³

Üsküp Rifâî Dergâhı hazî resinde yer alan ve şekil olarak benzer tarzda hazırlanmış iki mezar taşı, kültür hayatında önemli bir yere sahip olan fakat hayatı hakkında az şey bilinen bir şahsiyet olan Şeyh Sâdeddin Sırrî'nin ailesiyle ilgili olan ve belki de şimdiye kadar bilinmeyen bazı bilgileri bize vermektedir. Ancak bu mezar taşlarının üzerinde yer alan ve büyük ihtimalle de Şeyh Sâdeddin Sırrî'ye ait olduğunu düşündüğümüz dörtlüklerdeki çağrışımların, kültür ve edebiyat tarihi açısından daha önemli olduğu düşüncesindeyiz.

1. Üsküp Rifâî Dergâhı Hazîresinde Yer Alan İki Adet Kitabeli Mezar Taşı:

Çalışmamıza mevzubahis olan iki sandukalı mezar taşı, genel olarak aynı şekil özelliklerine sahiptir. Sadece başlıklarda küçük farklılıklar vardır. Mezar taşlarının genel içerik plânı ise şu şekildedir:

ÖN YÜZ:

*Sadece Allah'ın ölümsüz ve hayat veren olduğunu, vurgulayan "Hüve'l-bâki"- "Hüve'l-hayy" şeklindeki Arapça kalıp ifadeler. (Bu ifadeler ikiye ayrılarak mezar taşının sağ ve sol üst kısımlarına yerleştirilmiştir.)

*Dünyanın geçiciliğini ve ibret alınması gerektiğini vurgulayan dörtlükler.

*Tarih

ARKA YÜZ:

*Kimlik bilgileri.

*Fâtihâ talebi.

³ Bkz. Adem CEYHAN, "Üsküplü Mutasavvıf-Şair Sâdeddin Sırrî Hayatı, Bazı Yazı ve Şiirleri II", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 2013, Cilt: 11, Sayı: 1, Nisan 2013, ss. 427-445.

A. "Şeyh Sa'deddin Efendi Kerimesi Kevser Hanım"ın Kitâbeli Mezar Taşı



ÖN YÜZ:

Hüve'l-bâkî

Teveşşi itdim ölümden yine düşdüm girdâbına

La'net olsun bu dünyanın sefâsına cefâsına

Hem etibbâ eylesin hicâb bakdıkça hicrânıma

Âh itsin zevcim ağlasın evlatlarım tâli-i ma'kûsuma

Mayıs Sene 1928

ARKA YÜZ:

Merhûme, Şeyh Sa'deddin Efendinin kerimesi

Hâlid (!) Efendinin zevcesi Kevser Hanım Rûhuna

Fâtihâ

"Şeyh Sa'deddin Efendi Kerimesi Kevser Hanım" a ait olduğunu şahide taşının arka yüzünden anladığımız bu taş, Türk-İslâm kültürü klâsik mezar taşı geleneğinde mutad bir şekilde görüldüğü gibi "Sadece Allah (c.c.) bâkîdir, ölümsüzdür." şeklinde Türkçeye çevrilebilecek olan "Hüve'l-bâkî" Arapça kalıp ifadesiyle başlar.

Her ne kadar isim veya mahlas kullanılmamış olmasa da, merhûmenin babası Şeyh Sa'deddi (Sırrî) tarafınan kaleme alındığını düşündüğümüz bu manzume, mezar taşlarında sıkça rastlanan "ölümden şikayet" şeklinde hülâsa edilebilecek bir muhtevâyâ sahiptir. Ancak buradaki ölümden şikayet, Türk mezar taşı edebiyatının genelinde rastlamaya alışık olduğumuz "metin bir iman ile ölümü kabulleniş"ten mütevellit "itidalli bir ölümden şikayet" değildir.

İlk mısradaki yer alan “ölümün girdabına yakalanmak” ifadesi ölüm karşısında düşülen çaresizliği ifade eden normal bir ifade olsa da ikinci mısradaki geride bırakılan hayata hitaben söylenen “La’net olsun...” ifadesi, yüzyıllardır İslâmî bir anlayışla teşekkül eden metanetli tavrımıza mütenâkız bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Kısmen melâmîmeşrep veya rindâne bir tavırla veya dünyevîleşmenin arttığı bir dönemde yazılmış olmasıyla izah edilebilecek bu durumun asıl sebebini bulmamızda bize 3.mısradaki bazı bilgiler ipucu verebilir. “*Hem etibbâ eylesin hicâb bakdıkça hicrânıma*” ifadelerinden anlıyoruz ki merhûme, hayatta iken amansız bir hastalığa düşmüş ve “etibbâ”yı dolaşarak hekimlerden çare aramıştır. Manzûmeye göre bu hastalığa çare bulamayan tabipler bu ayrılıktan, bu ölümden hicap duymalıdır.

Hem hayata, hem ölüme, hem de çare bulamayan hekimlere isyankâr bir tavırla yaklaşan bu ifadelerin, ancak bu hastalık ve vefatın her evresiyle yakından ilgilenererek acıyı derûnunda hisseden birisine ait olabileceği fikri ağır basmaktadır. Kesin olmamak kaydıyla, merhûme Kevser Hanımın babası hem şeyh hem şair olan Sa’deddi Sırrî’ye ait olabileceğini düşündüğümüz bu manzumenin son mısraında da merhûmenin zevci ve evlâdı ağlamaya davet edilmektedir. Manzûme genelindeki bütün bu yer yer isyâna varan coşkunculuk, herhâlde şair bir babanın acı dolu ruh hâliyle açıklanabilir. Bu durum, metnin veznine de yansımış olmalıdır ki, dağınık bir görüntü arz etmektedir.

B. “Şeyh Sa’deddin Efendi Kerîmesi Nevber Hanım”ın Kitâbeli Mezar Taşı



ÖN YÜZ:

Hüve'l-hayy

Çille-i devrânı çekdim nâfile

Mihr-i ömrüm gitdi ufk-ı âfile

Mevte müncerrdir hayat sâfile

İşte kabrim ibret olsun ğâfile

Sene 1352 (M. 1933)

(Fâilâtün, Fâilâtün, Fâilün)

ARKA YÜZ:

Merhûm Hacı Hacı Abdalbâkî Ahfâdından

Şeyh Sa'deddin Efendi kerîmesi

Nevber Hanım

Ruhuna Fâtihâ

“Şeyh Sa'deddin Efendi Kerîmesi Nevber Hanım”⁴ ait olduğu şahidenin arka yüzünde belirtilen bu mezar taşındaki manzûm ifadelerde, Kevser Hanıma ait kitâbeden biraz daha itidalli bir yaklaşım görülmektedir. Merhûmenin şair babası Şeyh Sâdeddin Efendî'ye ait olduğunu düşündüğümüz bu manzûmenin muhtevasında “ibret” vurgusu vardır. “Dünya hayatının sıkıntısını” çekseniz de onun “kalıcı” olmasını sağlayamazsınız. Ömür, “ufk-ı âfil”e yani “kaybolan ufuk”a gider. Hayat ise sürekli olarak mevte doğru akar... Manzûme, bütün bu hayat ve ölüm ilişkisine dair hakikatler hatırlatıldıktan sonra, bu kabrin bu gerçeklerden habersiz olan “gâfillere” ibret olması talebiyle bitirilir.

Esasen; ikinci şahidedeki metnin, birinci şahidedekine nazaran “mezar ziyaretinin” ve “mezar taşlarının” hayat-memat arasındaki ilişkiye dair “ders verme” ve “hakîkati hatırlatma” gâyesine daha uygun bir muhtevaya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Türk şiriinde tartışılmaz bir biçimde önemli bir yere sahip olan ve Üsküp doğumlu olması hasebiyle bu şehrin manevî ortamından hem kişilik hem de eserlerindeki muhtevâ açısından tabii olarak etkilenen Yahya Kemâl Beyatlı için Üsküp'te bulunan Üsküp Rifâî Dergâhı son derece önemli bir mekândır. Şairin hem şahsî hem de edebî kişiliğinin şekillenmesi döneminde bu dergâha bir müddet devam ettiğini, örnek alınacak bir zat olarak gördüğü Şeyh Sâdeddin Sırrı'den ilmî olarak faydalandığını da bilmekteyiz.

Duvarlarında asılı olan irfanî geleneğin umdelerini içeren hat levhalarıyla, mutad bir şekilde söylenen ilâhîleriyle, haziresindeki hayat-memat ilişkisine çoğu zaman rindâne bir edayla ve tasavvufî bir tavırla yaklaşan metinler içeren mezar taşı kitâbeleriyle bu tekke, Türk-İslâm kültürü açısından da önemli bir mekândır. İncelememize konu olan mezar taşları dışında da tamamen tasavvufî bir anlayışı yansıtan manzûmelere sahip mezar taşlarını ihtivâ eden tekkede, “Yahya Kemâl'in ilk şiir hocası” diye anılan Şeyh Sâdeddin Sırrı'nın aile efrâdından kişiler de metfundur. Dolayısıyla bu kişilerin kabir şahidelerinde yer alan ve hayat-memat ilişkisine daha çok rindâne bir tasavvufî edayla değinen metinler, her ne kadar mahlas içermese de, tabii olarak merhûmelerin babası şair Şeyh Sâdeddin Sırrı'ye ait olduğu izlenimi vermektedir.

⁴ Şeyh Sâdeddin Efendî'nin “Server, Perver ve Kevser” adlarında üç kızının olduğu bilirse de “Nevber Hanım” adlı bir kızının olduğunu bu mezar taşına kadar duymamıştık. Belki de bu taştaki bilgiler, diğer kardeşlerinin ismiyle kafiyeli bir isme sahip olan “Nevber Hanım”ın da bilinmesine şahitlik edecektir.

“Şeyh Sa’deddin Efendi Kerîmesi Nevber Hanım”a ait olan şâhidede yer alan manzûmenin, ölüm karşısında daha itidalli bir duruş ile “ders ve ibret almayı” tavsiye eden bir muhtevaya sahip olduğu görülmektedir. Ancak özellikle “Şeyh Sa’deddin Efendi Kerîmesi Kevser Hanım”a ait olan kitâbede, ölüm gerçeği karşısındaki metanetli duruş görülmemektedir. Bunun gerekçesi olarak; bu mısraların kısmen melâmîmeşrep veya rindâne bir tavırla yazıldığı veya dünyevîleşmenin arttığı bir dönemde yazılmış olduğu gibi bazı tespitler yapılabilir de, bizce asıl neden şair bir babanın yıllarca amansız hastalığına çare arayan kızını kaybetme acısının şiddetidir. Metindeki diğer mısralarda yer alan ifadeler de bu durumu desteklemektedir.

Ayrıca Şeyh Sâdeddin Efendi’nin kerîmeleri olarak “Server, Perver ve Kevser” hanımların ismi bilinirken, mezkûr taşlardan birisinin Sırrî’nin ismi geçmeyen kızı “Nevber Hanım”a ait olduğu da görülmüştür.

KAYNAKÇA

- BANARLI, Nihad Sami (1997). Yahya Kemâl’in Hatıraları, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- CEYHAN, Adem (2013). “Üsküplü Mutasavvıf-Şair Sâdeddin Sırrî Hayatı, Bazı Yazı ve Şiirleri II”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2013, Cilt: 11, S 1, Nisan 2013, ss. 427-445.
- KAHRAMAN, Âlim (2013). Büyük Göçmen Kuş-Yahya Kemâl Beyatlı, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- KARAKUŞ, Ertuğrul (2014). “Yahya Kemal Beyatlı’nın Şiire Başlaması ve Üsküp’te Bir Mezar Taşı: Redife Hanım”, *Yeni Balkan*, 03.07.2014.
- KAYA, Fahri (Tarih Yok). Şafak Sökerken, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları.
- KEMÂL, Yahya (2008). Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- KUMBARACI-BOGOYEVIÇ, Lidiya (2008). Üsküp’te Osmanlı Mimari Eserleri, (Çev.: Suat ENGÜLLÜ), İstanbul: Mas Matbaacılık.
- MAŞULOVIÇ MARSOL, Liliana (1982). Sutsurcute et Impact de la Confrerie des Rifais a Skopje, Paris.
- Sâlih Âsım Bey (2004). Üsküp Tarihi ve Civarı, (Sadeleştiren: Süleyman Bâkî), İstanbul: Rumeli Türkleri Vakfı-Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- YETİŞ, Kâzım (2006). Yahya Kemal 1-Hayatı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.